

B İ B L İ Y O R A F Y A

Fouilles de Xanthos. Tome II. L'Acropole Lycienne, par Metzger et P. Coupel (Institut Français d'Archéologie d'Istanbul). Paris 1963, 4°, VIII + 110 sah., 28 röleve ve şek., 56 levha.

Tanınmış Fransız arkeologlarından P. Demargne (Paris Üniversitesi), P. Devambez (Louvre Müzesi, Paris) ve H. Metzger'in (Lyon Üniversitesi) idaresinde Lykia'nın başkentlerinden Xanthos' (bugünkü Kınık) ta 1950 yılından beri yapılan kazıların sonuçları mufassal raporlar halinde yayınlanmağa başlandı. Bundan önce P. Demargne, şehir içinde ve yöresindeki mezar payelerine dair, arkeolog - mimar P. Coupel ve P. Prunet'nin röleve ve desenlerine dayanarak, esaslı bir etüd neşretmiş (*Fouilles de Xanthos. Tome I. Les Piliers funéraires*, par P. Demargne. Dessins et relevés par P. Coupel et P. Prunet, Paris 1958), arkeolojide mezar anıtları arasında önemli bir rol oynayan, fakat o zamana kadar pek sathî olarak bilinen bu yapılar hakkında esaslı bir fikre sahip olmamızı sağlamıştı¹. Bu sefer ise H. Metzger, arkeolog-mimar P. Coupel ile birlikte, Xanthos'un Lykia Akropol'ünde 1951 ile 1959 yılları arasında yaptığı araştırmaları yayınlamakta, bu ana kadar hakkında hemen hemen hiçbir bilgimiz olmayan Lykia sivil ve dinî mimarisini açıklamakta ve bu mimarî ile ilgili problemleri ortaya koymaktadır. Vâkıa Fransız dostlarımız bundan önce bu kazılar ve araştırmalarına dair kısa raporlar neşretmişler² ve Xanthos kazısından geri dönerken müteaddit defalar Side'ye uğrayarak bizleri yeni bluntulardan haberdar etmişlerdi. Fakat bu kazıların önemi hakkında, ancak bu kitabı dikkatli bir surette okuduktan sonra, açık bir fikir edinmek kabil oluyor.

Fasıl I'de (s. 1 v. dd.) müellifler Akropol'ün tahkimatını ele almaktadırlar. Esasında genişlik ve uzunluğu 100 m. yi bulan kare bir alan olan, fakat ayrıca güney-batıya doğru 50 m kadar uzayan üçgen bir çıkıntıya sahip bulunan Akropol'ün etrafı bir surla çevrilmişti³. Bu sur kayalık üzerine oturtulmuş olup esas itibariyle plâtförmün konturunu takip etmekte ve, Hellenistik ve Bizans devirlerindeki bazı önemli değişikliklerden sarfınazar, daha eski devirlere ait çeşitli duvar teknikleri göstermekte, bunlar Kyklop duvarlarını hatırlatan kaba poligonal teknikten or-

¹ Bu eserin tamamlayıcısı mahiyetinde olan bir makale için bk. P. Demargne, *Le pilier inscrit de Xanthos. Note complémentaire. Revue des Études Anciennes* LXII, 1960, s. 41 v. dd.

² Bu kazılara dair yayınların önraporlar için bk. *Fouilles de Xanthos. Tome I*, s. 26, not 1. Biz burada *Türk Arkeoloji Dergisi*'nde çıkan Demargne'in raporlarını zikretmekle yetineceğiz: VI-1, 1956, s. 43 v. d. lev. 19 v. dd.; VII-1, 1957, s. 9 v. d. lev. 5 v. dd.; VII-2, 1957, s. 5 v. dd. lev. 1 v. dd.; VIII-1, 1958, s. 8 v. dd. lev. 3 v. dd.; X-1, 1960, s. 18 v. dd. lev. 14 v. dd.

³ Romalılar zamanında kullanılmış olan ve çok daha büyük bir yüksekliğe sahip bulunan Roma Akropol'ünden ayırd olunması için bu Akropole "Lykia Akropolü" adı verilmiştir. Bk. *Fouilles de Xanthos. Tome I* s. 15 v. dd. ve eserin sonundaki şehir plânı.

thogonal tekniğe kadar değişmektedir. Fakat bu çeşitli duvar teknikleri behemmelhal çeşitli devirlere işaret etmemekte, bazı tekniklerin sur bedeninde yan yana kullanıldığı görülmektedir. Tarihleme hususunda komşu bölgelerdeki şehir surları fazla işe yaramamaktadır. Çünkü bunlardan hiç birisi daha henüz sistemli bir surette araştırılmış değildir. Bundan başka gerek şehir surlarında, gerek sivil ve dinî mimarîde Lykialı'ların büyük bir orijinallığe sahip oldukları gözönünde bulundurulacak olursa karşılaştırmalardan kronoloji için fazla bir şey elde edilemeyeceği anlaşılır. Bununla beraber müellifler Karia ve hattâ Hitit surları ve inşa tekniği ile enteresan mukayeseler yapmakta, bu mukayeselerden Xanthos surlarının bunlara bağlılığından ziyade orijinallliğini ortaya koymak için faydalanmaktadırlar. Hâfirler surun güney kısmında içerlerinde küp kırıkları ve saire kapsayan kazematlar bulmuşlar, bu kazematların Pers generali Harpagos tarafından tahrip edilmiş olduğunu (M. ö. 470) tesbit etmişlerdir (bk. s. 44 v. dd.). Bu kazematların önünden daha geç bir devirde geçirilmiş olan surun 470 yılından sonraya tarihlenmesi gerekir. Belki burada Hitit surlarında da bulunan kazematlara işaret etmek faydalı olurdu (bk. Naumann. *Architektur Kleinasiens*, s. 288 v. dd. Karkemiş: s. 289. res. 358-359. Zincirli: aynı yerde s. 365 res. 445). Hâfirler Xanthos Akropol'ü surlarını genel olarak M. ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine yahut ortasına tarihlemekte, fakat kuzey-batı köşesindeki sur kısmının M. ö. 6. yüzyıla çıkmasının ihtimal dışı olmadığını da ileri sürmektedirler.

Fasıl II'de (s. 15 v. dd.) Akropol'ün güney-doğu kesimindeki binalar ele alınmaktadır. Çok itinalı ve dakik bir tabaka kazısı sonunda meydana çıkarıldıkları anlaşılan bu binaların en eskisi (A binası) 16 × 14,70 m. eb'adında dikdörtgen bir bina olup kapsadığı çeşitli büyüklükte mekânlar ince uzun bir koridor tarafından iki gruba ayrılmaktadır. Hâfirler bu binayı, uzun tarafında bir portik izine rastlamamakla beraber, Zincirli'de geç Hitit devrine ait R-Z binasına (bk. Naumann, *Architektur Kleinasiens*, res. 462) benzetmekte, dolayısıyla güney-doğu Anadolu ve kuzey Suriye'de çok kullanılmış olduğu anlaşılan "hilani" bina tipine bağlamaktadırlar (bk. s. 89 v. d.). Binanın içinde ve temellerinde bulunmuş olan keramikler bu yapının M. ö. 7. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olduğuna işaret etmektedir. Bir hükümdar sarayı olduğu anlaşılan bu büyük yapının Xanthos şehri ile birlikte Harpagos tarafından tahrip edildiği zannedilmektedir.

Bu yapının üzerinde ilk Pers egemenliği devrinde yapılmış olan (B) binası (s. 20 v. dd.) 16,80 × 18,50 m. eb'adında bir dörtgen teşkil etmekte, güneyde binanın bütün genişliğini alan ince uzun bir mekân ve onun kuzeyinde, eksenleri ona dikey gelen yine dört ince uzun mekândan meydana gelmektedir. Bu mekânlar arasında hiçbir kapı izi bulunmamış olması bunların binanın bodrum katını teşkil ettiğini ve içerlerine ancak üst kattan, tahta merdivenler vasıtası ile inildiğini göstermektedir. Müellifler buna bir analogi olarak Alişar ve Gordion'daki bodrumlu binalara işaret etmektedirler (s. 91). Bu mekânlar içinde pek çok keramik parçasına (en çok siyah figürlü Attika vazo kırıkları) ve büyük küp kırıklarına rastlanmış olunması bu hususu teyid etmekte, aynı zamanda M. ö. 530 yılına doğru yapılmış olduğu anlaşılan bu binanın 480 yıllarında büyük bir yangın sonunda harap olduğunu açığa vurmaktadır. Binanın batısında, içinde büyük küpler ve çeşitli eşya kapsayan üç deponun bulunmuş olması (s. 23 v. dd.), kuzey ve batı tarafının surla korunmuş geniş bir

avlu ile çevrilmiş, böylece Akropol'ün batı kısımlarından açıkca ayırd edilmiş bulunması burasının da, (A) binası gibi, bir hükümdar sarayı olduğuna işaret etmektedir.

Saray alanının kuzey-batısında meydana çıkarılmış olan (C) binası (s. 29 v. dd.) özel bir karakter taşımaktadır. Çünkü bu binanın $12 \times 10,30$ m. eb'adında, içinde yanyana ve birbirine paralel üç sella kapsayan bir tapınak olduğu anlaşılmıştır. Binanın taş temelleri üzerinde duvar kaideleri olarak kullanılmış dikine duran kesme taşlar (orthostat'lar) -bunlara bilhassa tapınağın doğu tarafında rastlanmıştır- Lykia duvar tekniği için karakteristiktir. Bu tapınak, keramik buluntularının gösterdiği gibi, esas itibarile M. ö. 5. yüzyılın ikinci yarısına aittir; fakat binanın daha eski bir tapınağın üzerinde yapılmış olduğunu orta sella'nın içinde, fakat arka tarafında yer alan ve kazı esnasında çeşitli eşya ile dolu olarak bulunan bir yeraltı mahzeni göstermektedir ki fonksiyonu bakımından bazı Filistin tapınaklarındaki çukurlarla, inşa tarzı bakımından ise Boğazköy Akropol'ündeki (C) binasının ortasındaki çukurla beraber giden bu mahzen (bk. s. 90 v. d.), kapsadığı Yunan keramikleri sayesinde, M. ö. 6. yüzyılın son yarısına tarihlenmektedir. Müellifler aynı zamanda üç sella'lı tapınaklar üzerinde durmakta (bk. s. 90), bunların doğu Akdeniz ülkelerinde, en çok Filistin ve Kıbrıs'ta bulduklarını yazmakta, fakat bu bahiste Etrüsk tapınaklarının da gözönünde bulundurulması hususuna işaret etmekte ve Xanthos tapınağına zaman ve mekân bakımından en yakın üç sella'lı bir tapınak olarak Kıbrıs'ta Vuni'deki Athena tapınağını göstermektedirler (Gjerstad, *Swed. Cyprus Expedit.* IV, 2, s. 15 ve *incelediğimiz eser*, s. 35).

Fasıl IV'de (39 v. dd.) Akropol'ün zirvesinde ve güney tarafında meydana çıkarılmış olan binalar incelenmektedir. Bu kısımlarda toprağın çok az oluşu ve geç devir yapılarına sahne teşkil etmiş olması araştırmaları bir hayli güçleştirmiştir. Bununla beraber tam zirve üzerinde $24,50 \times 11,80$ m. eb'adında dikdörtgen bir bina kalıntısına rastlanmış, binanın doğu tarafında, duvar kaidelerini teşkil eden "orthostat'lar" bulunmuş, fakat binanın iç taksimatına dair bir fikir edinmek mümkün olmamıştır. Müellifler haklı olarak Akropol'ün en yüksek yerinde yapılmış olan bu binanın bir tapınak olduğunu kabullenmekte, onun civarında bulunmuş olan ve Artemis Ephesia'ya ithfa edilmiş bir kitabe kapsayan Hellenistik devre ait bir sunağa dayanarak, binanın bir Artemis tapınağı olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Binanın tarihlenmesine yarayabilecek keramiklere burada rastlanmadığından müellifler Xanthos için M. ö. 6. ve 5. yüzyıllarda karakteristik olan "orthostat" tekniğine dayanarak yapıyı 470'den sonraki devreye koymaktadırlar.

Bu binanın kuzeyinde yer alan (E) binası (s. 42 v. dd.) keza dikdörtgen bir plâna sahip bulunmakta (aşağı yukarı 20×14 m.) ve duvar kaideleri, bundan önce gördüğümüz binalarda olduğu gibi, orthostat'lar tarafından teşkil olunmaktadır. Bu taş bloklara bilhassa batı ve güney taraflarında rastlanmıştır. Binanın iç taksimatını ise tesbit etmek kabil olmamıştır.

Fasıl V v. d. a hâfirlar Akropol'ün batısında üç yapı üzerinde durmaktadırlar ki (F, G, H) bunların muayyen bir plâna göre Akropol'ün bu tarafına yerleştirildikleri anlaşılıyor. Bunların en büyüğü ve herhalde en önemlisi olan (G) binası (s. 49 v. dd.) Akropol'ün güney-doğu suruna yaslanmış kuvvetli istinad duvarlarına sahip bir plâtförm ($15,30 \times 10,25$ m.) üzerinde yer ahyordu. İstinad duvarlarının üst kısmında Fellows tarafından 19. yüzyılda Londra'ya götürülmüş kabartmalı

levhaların (lev. 33,1), bunların üzerinde ise boncuk dizisi ve yumurta şeridi ile süslü silmelerin (res. 7 ve lev. 34) yer almış olması muhtemeldir. Hâfirler silme levhalarının üzerindeki kenet deliklerine dayanarak bunların üzerinde ve iç tarafa bakan kısımlarında, muayyen mesafelerle birbirini takip eden kadın heykelleri durmuş olduğunu ileri sürmektedirler ki bunlardan üç tanesi halen Londra'da British Museum'da saklanmaktadır (lev. 35). -Bu plâtfom üzerinde duran esas binanın temelleri bulunamamış olmakla beraber, bu bina hakkında aynı yerde yapılmış Bizans binaları yahut güneydeki Bizans surunda kullanılmış bloklar sayesinde bir fikir edinilmiş, binanın, plâtfomun oranlarını gözönünde bulundurmak suretile, takribî olarak (6,40 × 4,26 m.) eb'adında dikdörtgen bir plâna sahip olduğu hesaplanmıştır. Taş blokların gayet esaslı ve dakik bir surette röleve ve tetkik edilmesi sayesinde hâfirler bunları Fellows tarafından güney surundan çıkarılmış ve Londra'ya götürülmüş kabartmalı bloklarla birleştirmek (lev. 38 v. dd.) suretile hem binanın duvar konstrüksiyonu hakkında bir fikre sahip olmamızı sağlamış, hem de binanın etrafında muayyen bir yükseklikte bir friz bulunduğunu tesbit etmiş bulunmaktadırlar. Bu konstrüksiyon Lykia'da lâhitler ve mezar fasadları tarafından temsil olunan tahta yapıları taklit etmekte, kesme taş blokların üzerinde düz şeritler halinde hafifçe taşkın silmeler yatay hatulların yerini almakta, bunların üzerine muayyen mesafelerle birbirini takip eden ve takoz başlarını andıran kübler oturtulmuş bulunmaktadır (meselâ şek. 14). Yatay hatullar köşelerdeki kalın dikmelere bağlanmak suretile binanın esas iskeletini meydana getirmektedir. En üstte uçları kanca şeklinde kıvrılmış mertekler ve bunların üzerinde yassı tavan levhaları oturmaktadır ki bu sonunculardan tam bir parça elde etmek mümkün olmuştur (şek. 15-17 ve lev. 42). Bu parça alt kısmında yanyana sıralanmış yuvarlak mertekler, üst kısmında ise kenarı sima şeklinde yukarıya doğru kıvrık yassı bir levhadan meydana gelmektedir. Ayrıca köşe korniş parçaları da bulunmuştur (lev. 43). Hâfirler binayı örtmek için 12 levhanın kâfi geleceğini hesaplamışlar, fakat bunlara destek olmak üzere binanın içinde üçer payeden ibaret iki sıra kabullenmek zorunda kalmışlardır (şek. 12). Binanın kısa taraflarında ise, Lykia lâhitleri ve mezar fasadlarında olduğu gibi, iç içe geçmiş çerçeveleri havi pencereler ve bir de kapı kabul etmek lâzımdır. İşte bu surete burada Lykia tahta mimarisini takliden taştan yapılmış bir anıt vücade gelmektedir ki bu anıt yalnız mezar fasadlarını gözönünde bulundurmak suretile Avusturyalı arkeolog-mimar Niemann tarafından resmedilmiş olan tahta Lykia evinin ideal modelini (bk. Benndorf-Niemann, *Reisen in Lykien und Karien* I. s. 97 şek. 53 ve Perrot-Chipiez, *Histoire de l'Art dans l'Antiquité* V, 363 v. dd. şek. 249) bazı noktalarda değiştirmekte ve bu sahadaki bilgilerimize yenilerini katmaktadır.

Bu anıtın mahiyeti hakkında bir hüküm vermek, elde deliller bulunmadığından, güçtür. Fakat binanın mükemmel bir tarzda işlenmiş, kabartma ve silmelerle taçlandırılmış istinad duvarlarına sahip bir teras üzerinde yer alması, kendisinin de dış ve belki de iç kısımlarında frizlerle süslenmiş olması onun bir kült binası (belki bir heröon) olduğuna işaret edebilecek mahiyettedir. Bununla beraber iç frizde bir cenaze ziyafeti, dış frizde ise dünyevî bir kortejin tasvir edilmiş olması, burasının bir hükümdar mezarı olabileceği nazariyesini de, müellifler bunu kabule mütemayil görünmemekle beraber, tamamilе bertaraf etmek mümkün değildir.

Bu bölümün ikinci önemli binası Akropol'ün batı çıkıntısının ucunda yer alan (H) binasıdır (s. 63 v. dd.). Binanın yassı taşlardan yapılmış "soubassement" kısmı 5,17×, 34 m. eb'adında bir dikdörtgen teşkil etmekte (şek. 18) ve bu temel üzerindeki izlerden genişliği 2,33 m., uzunluğu ise 2,84 m.'yi bulan dikdörtgen bir yapı taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu binaya ait oldukları tesbit edilen çeşitli mimarî parçaların yine gayet itinalı ve dakik bir surette gözden geçirilmesi (şek. 19-21), bunların binanın içindeki yerlerinin tesbit edilmesi sayesinde (şek. 22-23) ve Lykia mezar fasadlarını da gözönünde bulundurmak suretile, binayı şu şekilde kâğıt üzerinde terkip etmek mümkün olmuştur: Cephelerde iki kademeli olarak kabul olunan bir kaide üzerinde uçları dışarıya taşkın ve hafifce yukarıya bükülmüş kalın bir travers yer alıyor ve bu travers kalın köşe dikmelerini taşıyordu. Bunların yukarıya doğru yine yatay traverslerle bağlanması sonunda fasad üç kata ayrılmış bulunuyor, altta bir sağır kapı, üst katlarda ise iç içe geçmiş çerçeveleri havi pencereler yer alıyordu. Hâfirlers Londra'da British Museum'da saklanan dört alınlık parçasını, ölçülerinin uyması dolayısıyla, bu bina ile birleştirmektedirler (lev. 47). Bu kabartmalı levhalarda bir orta pencerenin sağında ve solunda arma şeklinde birer sfenks bulunmaktadır. Şu halde bu binada, düz bir çatıya sahip (G) binasının aksine olarak, iki tarafa meyilli balık sırtı şeklinde bir çatı vardı (şek. 22-23). Binanın uzun taraflarına ait parçalar bulunamamış olmakla beraber, bu kısmı (G) binasının uzun taraf duvarlarını örnek alarak, şu şekilde tasavvur edebiliriz: Taş dizilerinin arasında, köşe dikmelerini birbirine bağlayan iki yatay hatıl bu tarafı da üç kata ayırıyor, fakat hatılların üzerinde, kat zeminlerini taşıdıkları farzolunan kirişlerin başları muayyen mesafelerle birbirini takip ediyordu. Civarında bulunmuş adak eşyasının gösterdiği gibi, kutsal bir karakter taşıdığı anlaşılan bu bina da, (G) binası gibi, aynı devreye tarihlenmektedir.

(G) ile (D) binalarının gerisinde yer alan ve (H) binası gibi aynı oryantasyona sahip bulunan (F) binası (s. 71 v. dd.), bazı kalıntılardan anlaşıldığı gibi, kademeli bir "soubassement"a sahip bulunuyordu. Hâfirlers bu binanın da (H) binasına benzediğini kabul etmekte ve ona yine British Museum'da saklanan bir alınlığı izafe etmektedirler ki (lev. 48,2) bu alınlığın üzerinde, kanatlarını açmış bir Siren taşıyan bir sütunun sağında ve solunda biri sakallı, diğeri sakalsız iki figür oturmaktadır.

Fasıl VIII'de (s. 77 v. dd.), kazıda bulunan keramikler ve yapıların ışığı altında, Xanthos Akropol'ünün, dolayısıyla Xanthos şehrinin etraflı bir tarihçesi verilmekte ve bu fasıl şu kısımlara ayrılmaktadır: 1 — Lykia'nın müstakil olduğu devir; 2 — Erken Pers devri; 3 — İkinci Pers devri (470-330); 4 — Hellenistik ve Roma devri. İlk fasıllarda Akropol'de kayalığa kadar inen sondajlarda M. ö. 8. yüzyılın sonlarından daha eski keramiklere rastlanmadığı bildirilmekte, keramiklerin 7. yüzyılda arttığı ve Akropol'ün bu devirde kesif bir surette iskân edildiği tebarüz ettirilmiştir. 7. yüzyıl Akropol'ünün, daha sonraki devirlerde olduğu gibi, bir surla çevrilmiş olması çok muhtemeldir. Akropol'ün güney tarafında bulunmuş olan kazematlar bu hususa işaret etseler gerektir. Bundan sonra Akropol'de kazılar sonunda meydana çıkarılmış olan binalar, bunlarla birlikte yahut bunların yöresinde bulunmuş olan keramikler kronolojik bir sraya göre gözden geçirilmekte ve bunların tarih çerçevesi içine yerleştirilmesine çalışılmaktadır. Binaların incelenmesi ve

tarihlenmesinde iki önemli nokta üzerinde durmak gerekmektedir ki bunlardan birincisi Xanthos'un Pers generali Harpagos tarafından zaptı ve tahribi (M. ö. 546 ile 538 arası), ikincisi ise M. ö. 475-470 arasında Akropol'un büyük bir yangın sonunda harap oluşudur. Fakat bütün bu felâketlerden sonra şehrin pek çabuk kalkındığı ve siyah ve kırmızı figürlü Attika keramiklerinin gösterdiği gibi, Yunanistan ve bilhassa Attika ile sıkı ticaret münasebetlerinde bulunduğu anlaşılıyor. Bu devirlerdeki inşa faaliyetine yukarıda gözden geçirdiğimiz binalar ve anıtlar işaret etmektedir.

Fasıl IX'da (s. 85 v. dd.) Lykia Akropol'ü binalarının Anadolu sanatında aldığı yer üzerinde durulmakta, bu yerin tesbitinin, Didyma'dan Lykia'ya kadar uzanan güney Anadolu kıyılarında daha henüz hiçbir arkayık iskân yeri araştırılmamış olduğundan, güç bir mesele olduğu tebarüz ettirilmektedir. Bununla beraber, yukarıda müteaddid defalar işaret edildiği gibi, Büyük Hitit devleti zamanına kadar uzanan orta Anadolu ve en geniş anlamı ile Phrygia, kuzey Suriye ve geç Hitit devletleri ve Kıbrıs'la bazı bağlar kurmak mümkündür; fakat gerek taş duvar tekniğinde, gerek (A) dan başlamak suretile çeşitli harflerle gösterilen binaların tip ve inşa tekniğinde Lykialıların orijinallığı devamlı olarak kendini göstermektedir. Aynı zamanda şu husus da meydana çıkmaktadır ki Lykia mimarisinde özel bir konstrüksiyona sahip çok katlı tahta yapılar önemli bir rol oynamakta, bunlar lâhitler ve kaya fasadlarında akislerini bulmaktadır. Ancak bazı önemli binalarda tahta yerine taşın kullanılması sayesindeki Lykia mimarisi anıtsal bir karakter taşımıştır.

Eserin sonuna katılmış olan zeyil'de (s. 93 v. dd.) kazı esnasında bulunmuş bazı eserler ve bu arada arkayık bir Kuros başı, bir katalog çerçevesi içinde gözden geçirilmektedir. Menkul eser buluntularının bu kadar az oluşu Akropol'un yüzyıllar boyunca uğradığı tahriplerden başka 19. yüzyılda Fellows tarafından ne kadar esaslı bir surette soyulduğunu açığa vurmaktadır.

Yukarıda muhteviyatı hakkında bir fikir vermeğe çalıştığımız bu eser bize son metotlara göre gayet sistemli yapılmış bir tabaka kazısı hakkında açık bilgiler vermekte, aynı zamanda Metzger çapında bir arkeolog ile sahasında bir otorite olan arkeolog-mimar Coupel'n beraberce çalışmaları sayesinde mevcut malzemenin azamî faydalanılmış olduğunu açığa vurmaktadır. Nasıl ki bundan önce neşredilmiş olan Demargne'nin Lykia payeleri eseri, muayyen bir yerli mezar tipi hakkında esaslı bir bilgiye sahip olmamızı sağlamıştı, bu eserlerinde de müellifler Lykia sivil ve dini mimarisine dair bize yeni ufuklar açmakta, bu mimarî ile ilgili birtakım problemler ortaya koymakta, bunlardan bazılarını, malzemenin noksanlığından dolayı, tam olarak çözememekle beraber, arkeologların dikkat nazarlarını bu ülkenin kültürü ve sanatı üzerine çekmektedirler. Bundan böyle Lykia'nın çeşitli yerlerinde yapılacak kazılar Xanthos hâfirlerinin şu yahut bu görüşlerini değiştirebilir. Fakat biz şuna kaniiz ki bu eser Lykia mimarisine dair yazılmış ana eserlerden biri olarak kalacak ve bundan böyle Lykia'ya dair yapılacak araştırmalarda daima el altında bulundurulacaktır. Başarılarından dolayı müellifleri tebrik etmeği borç bilirim.